

ГЕНЕЗИС ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В ході історичного розвитку економічна експертиза пройшла певну еволюцію, зумовлену ускладненням взаємин людей у процесі господарської діяльності, необхідністю обліку створених матеріальних цінностей та контролю за їх приналежністю і правильним розподілом. Дані обліку і контролю використовувалися при вирішенні майнових спорів з часу, коли людство навчилося рахувати предмети, робити зарубки на стовбурах дерев, писати в печерах, на скелях, а коли з розвитком писемності і арифметики з'явилася можливість ведення елементарного обліку, його дані стали необхідні при доказі істини.

Питання еволюції розвитку економічної експертизи знайшли відображення у працях багатьох вчених-економістів, зокрема: М. Т. Білухи, П. П. Бондаря, Ф. Ф. Бутинця, В. М. Глібка, З. Б. Живка, М. Д. Корінька та ін.

Метою статті є дослідження історичного розвитку економічної експертизи.

На ранніх етапах розвитку фахівців, що володіли спеціальними знаннями, називали по-різному. Зокрема, у Древньому Єгипті, Вавилоні, Єрусалимі людину, що підтверджувала достовірність звіту пожертвувача, складеного жерцем, називали контролер (експерт). Саме підтвердження достовірності звіту стало першим проявом ознак експертизи.

У Персії (522-486 рр. до н.е.) оплата виконаних робіт проводилася і грошима, і натурою. Працівник отримував вимогу-наряд у конторі і пред'являв його скарбнику, який записував документ у платіжну відомість і робив позначку про видачу грошей і продуктів. Облік цих операцій вели писарі, а достовірність записів перевіряли контролери.

У Стародавній Греції облік носить вже правовий характер: встановлюється матеріальна відповідальність конкретних осіб за отримані цінності; підзвітні особи призначалися тільки із заможних людей, здатних внести велику заставу; недостача відшкодовувалася за рахунок застави або майна підзвітної особи; якщо недостача кваліфікувалася як розтрата, то вона утримувалася в десятикратному розмірі.

З розвитком економічних відносин облік удосконалюється як надбудова суспільної формації, зростає його значення в доказах майнової відповідальності. Так, в середньовіччі виникла професія мандрівних писарів, які за плату склали звіти феодалам, виступали їх представниками в різного роду судових інстанціях при розгляді майнових спорів. Удосконалюється форма обліку - виникає подвійна бухгалтерія, яку описує у книзі «Трактат про рахунки і записи» францисканський ченець – вчений - математик Лука Пачолі. У книзі облік представлено як систему показників господарської діяльності людей. Дані обліку використовувалися для контролю за збереженням власності торгівця в судах, а елементи експертизи – для перевірки достовірності даних обліку [1, с.28].

В умовах капіталістичного суспільства з розвитком товарно-грошових відносин підвищилася роль бухгалтерського обліку в конкурентній боротьбі фірм і корпорацій, дані обліку використовувалися для збереження приватної власності та її примноження. Судова практика при капіталізмі ефективно використовує висновки бухгалтерів-експертів при розгляді справ, пов'язаних з фінансовими відносинами, відшкодуванням збитків, виплатою штрафів, неустойок і т.п.

Згодом, у Франції у 1667 році було створено спеціальний інститут експертів. На ранніх стадіях розвитку експертиза складалася з доповіді людей, що володіли спеціальними знаннями з певного питання. З часом експерти запрошувалися для наукового підтвердження та роз'яснення вже встановлених судом обставин.

На зламі XIX-XX століть стрімкого розвитку набуває бухгалтерський облік, тому в Європі в цей час створюють товариства рахівників. Ці професійні організації забезпечували експертами правосуддя своїх країн. Для цього в школах і на курсах для експертів-рахівників читалися лекції з економічної експертизи. Програма курсу включала такі питання: загальні поняття; організація раціональної ревізії книг і балансу акціонерних товариств, торговельних будинків; рід ревізій.

Історія розвитку економічної експертизи на теренах України, яка в той час входила до складу Російської імперії, почалася з 1645 року, а у 1716 р. вперше висновок експерта було використано в суді як доказ. Це стало можливим після затвердження Петром I документа «Краткое изображение процессов и судебных тяжб». У ньому вперше визначено доказову силу письмового документа, але за умови, що підсудний

його не спростовував. У протилежному випадку для з'ясування істини запрошувалися експерти, які визначали достовірність документа. Цей нормативний акт разом з Військовим Статутом, який містив розділ «О купецких книгах и грамотках» - хоч і непрямом, але все ж таки є свідченням зародження судово-бухгалтерської експертизи в Росії [2, с. 25].

У 1722 році Петром I був затверджений «Регламент адміралтейської колегії», в якому були дані вказівки щодо ведення обліку, звітності та контролю. Форми ведення бухгалтерського обліку були побудовані стосовно записів щодо подвійної системи і відбивали всі засоби і джерела. Спочатку бухгалтерський облік за подвійною системою став вестися в державних установах, в торгових і гірничозаводських підприємствах.

Зважаючи на поділ власності в Російській імперії, експертиза не набула значного розвитку. Адже в той час більшість торговельних і промислових підприємств діяли як приватні та акціонерні товариства, їм не було вигідно розкривати комерційні таємниці при розгляді справ у суді. Це гальмувало розвиток судово-бухгалтерської експертизи на науковій основі. Експерти залежали від замовників дослідження, тому вони не могли надавати об'єктивний висновок.

На початку ХХ ст. не було спеціалізованих установ чи організацій, які б проводили експертизи на вимогу слідчих чи органів суду, ці функції виконували облікові організації. Вони надавали рекомендації щодо організації та ведення бухгалтерського обліку, консультації з деяких питань, що виникали в процесі діяльності.

У 1952 році при Міністерстві фінансів СРСР було створене Бюро державної бухгалтерської експертизи з філіями при міністерствах союзних і автономних республік, крайових, обласних та міських (Москва і Ленінград) фінансових відділах. Порядок діяльності таких експертних установ визначало "Положення про Бюро державної бухгалтерської експертизи". Перед ним були поставлені основні завдання: керувати і контролювати роботу філій, проводити судово-бухгалтерські експертизи, підбирати, виховувати експертні кадри та підвищувати їх кваліфікацію, узагальнювати матеріали бухгалтерських експертиз.

На початку 1957 року Бюро державної бухгалтерської експертизи при Міністерстві фінансів СРСР скасували, а його філії при відповідних республіканських міністерствах фінансів перетворили на самостійні структурні одиниці (на правах управління).

З метою поліпшення діяльності Бюро та координації функцій постановою Ради Міністрів УРСР від 04.01.1970 р. Бюро і його обласні філії в повному складі штатних працівників підпорядковано Міністерству юстиції України. Зі становленням Бюро бухгалтерської експертизи розпочалося формування судово-бухгалтерської експертизи як окремого економіко-правового інституту в Україні.

Міністерством юстиції України за погодженням з Прокуратурою та Верховним Судом України було розроблено Інструкцію «Про порядок проведення судово-бухгалтерських експертиз в Бюро державної бухгалтерської експертизи Міністерства юстиції України» від 30.12.1974 р. Це був перший в Україні нормативно-правовий документ, яким визначались процесуальні, організаційні, правові засади призначення та проведення бухгалтерських експертиз.

Протягом трьох десятиліть підпорядкування бухгалтерської експертизи Міністерству юстиції України структура і функції Бюро та його філій зазнали певних змін: обласні філії Бюро були перетворені на міжобласні та їх експертні підрозділи, за якими закріплювались зони обслуговування відповідних територій.

У квітні 1990 року республіканське Бюро було ліквідовано, а кадровий склад експертів-бухгалтерів Бюро та міжобласних філій з відповідними функціями передано до Київського і Харківського науково-дослідних інститутів судових експертиз та Одеської лабораторії південного регіону України. Після ухвалення 1994 року Закону України «Про судову експертизу» значно розширилася система науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України. Так, у 1995 році на базі лабораторій та відділень було створено Донецький, Львівський та Одеський науково-дослідні інститути судових експертиз, а на їхні відповідні підрозділи покладено функції з виконання судово-бухгалтерських експертиз [3, с. 12-13].

За ці роки лабораторії судово-бухгалтерської експертизи значно розширили коло розв'язуваних ними завдань, почали проводити складні та нові види економічних досліджень.

Таким чином, досліджуючи історичний розвиток економічної експертизи можна зробити висновок, що вона застосовувалась в окремих випадках і слугувала інструментом підтвердження чи спростування складу злочину. В сучасних економічних умовах господарювання виникає потреба комплексного використання правових та економічних знань для успішного вирішення економічних

спорів та розкриття злочинів економічного характеру. Ключовими для цього є знання з бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю.

Література

1. Білуха М.Т., Судово-бухгалтерська експертиза: [підручник] / М.Т. Білуха. – К.: Видавнича компанія “Воля”, 2004. – 656 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Судово-бухгалтерська експертиза. [Навчальний посібник для студентів спец. 7.050106 "Облік і аудит"] / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2004. – 460с.
3. Судова бухгалтерська експертиза: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. М. Д. Корінка. – Київ, Видавництво ТОВ «Типографія «Клякса», 2012 р. 432 с.

КОПИЦЯ В.І.

ст. групи ОЕЕМ – 21

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС І КОМПЕТЕНЦІЇ ЕКСПЕРТА З СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Експерт-економіст – це особа, що володіє спеціальними знаннями у сфері фінансів та економіки і залучається органами розслідування, судом і іншими органами для проведення експертизи.

Спеціальні знання експерта-економіста включають такі три блоки прикладних економічних наук.

1. Блок інформаційно-аналітичних наук: бухгалтерський облік, аналіз господарської діяльності, економічна статистика.

2. Блок функціональних наук: економіка праці, фінанси, гроші і кредит, маркетинг, менеджмент, податки і оподаткування, планування, оцінка майна підприємства та ін.

3. Блок галузевих економік: економіка підприємства конкретної галузі (виду діяльності) - економіка промисловості, економіка торгівлі, економіка транспорту та ін.

Спеціальний характер економічних знань передбачає володіння знаннями суміжних наук, зокрема судової бухгалтерії. Право на